

Nr 310

Av herr Holmberg m. fl. angående den ekonomiska politiken.

(Lika lydande med motion nr 379 i Andra kammaren)

Den samhällsekonomiska stabiliteten och handelsbalansen

God ekonomisk tillväxt och hög sysselsättning med bevarad yttre och inre samhällsekonomisk balans är den ekonomiska politikens målsättning. Utvecklingen under det gångna året har varit ägnad att inge tvivel på regeringens förmåga att fullfölja en sådan politik. Vi vill därför med denna motion rikta uppmärksamheten på vissa åtgärder, som enligt vår mening måste vidtagas för att stabilisera penningvärdet och undvika en fortsatt försämring av vårt lands handelsbalans. Åtgärder av betydligt mera genomgripande natur än dem som den nyligen framlagda finansplanen rekommenderar.

Regeringen hävdar ofta i den ekonomiska debatten att en viss grad av inflation är ofrånkomlig vid full sysselsättning. Men problemet i dagens läge blir allt tydligare det motsatta, nämligen hur vi skall kunna undvika de faror för både sysselsättningen och en snabb ekonomisk tillväxt, som är en följd av just inflationen. En ekonomisk politik som efterhand undergräver vårt näringslivs konkurrensförmåga kan få olyckliga konsekvenser i båda dessa avseenden. Utländska erfarenheter talar här ett tydligt språk och visar att en balansrubbnig av det slag som för närvarande uppenbarligen hotar vår ekonomi ofta tar årtal att övervinna. En ständig inflation kan sålunda numera ej betraktas som det pris vi måste betala för full sysselsättning utan framstår tvärtom som det allvarligaste hotet mot sysselsättningen genom att efterhand starkt begränsa den ekonomiska politikens rörelsefrihet. Finansplanen i årets statsverksproposition vittnar enligt vår mening ej om någon klar insikt i dessa förhållanden.

Den ekonomiska utvecklingen under 1960-talet har kännetecknats av en snabb penningvärdeförsämring. Konsumentprisindex har sedan 1960 stigit med ca 21 procent. Detta har före 1965 inte resulterat i några synliga negativa verkningar för vår handelsbalans. Förklaringen härtill ligger som bekant i att inflationen haft ungefär samma styrka i flera av våra viktigaste konkurrentländer. Under 1965 har emellertid förhållandena radikalt försämrats. Medan importen värdemässigt stigit med 14 procent har ökningen av exporten stannat vid drygt 8 procent. Visserligen har säkert både exporten och importen påverkats av ett alltför högt efterfrågetryck inom landet. I

Bihang till riksdagens protokoll 1966. 3 saml. Nr 310

motsats till vad som hävdas i årets finansplan anser vi emellertid att detta bara är en del av förklaringen. Allvarligare är att handelsbalansens försämring även är ett uttryck för en relativ försämring av den svenska industriens konkurrenskraft. Detta är för dagen särskilt uppenbart för vissa importkonkurrerande näringar såsom textil- samt sko- och läderindustrierna. Vid fortsatt inflation måste man räkna med att detta förhållande ytterligare accentueras och sprider sig till andra industrigrenar, samtidigt som stagnationen av exporten förblir bestående. Ytterligare en förklaring till den snabba importökningen kan sökas i den åtstramningspolitik som flera länder under 1965 bedrivit i stabiliseringssyfte, vilket förmått företagen i dessa länder att i ökad utsträckning söka sig utanför hemmamarknaden. Sverige tycks i dessa fall ha varit särskilt lockande. Italien, Frankrike och Belgien har sålunda noterat exportökningar på den svenska marknaden, som ligger långt över både deras egen genomsnittliga ökning av den totala exporten och vår importökning i övrigt. Även andra förhållanden såsom tullar och importavgifter diskriminerar i många fall den svenska exporten till förmån för konkurrerande industrier.

Den totala arbetskraftskostnaden per timme inom industrien har i vårt land under 1960-talet ökat med ca 10 procent årligen medan produktivitetstillväxten inskränker sig till omkring 5 %. För våra viktigaste avnämmländer kan man räkna med en inflationstakt som är betydligt långsammare än vad som tidigare varit normalt. Enligt konjunkturinstitutets prognoser kommer samtliga de faktorer, som under 1965 resulterade i den ogynnsamma balansen av utrikeshandeln att förbli verksamma även under 1966. Den inhemska efterfrågan kan likaså, trots finansministerns bedömanden, förutses ligga på en hög nivå under 1966. Finansplanens optimistiska förutsägelser beträffande export- och importutvecklingen innevarande år saknar sålunda stöd hos det regeringens eget organ som har till uppgift att ur teknisk och vetenskaplig synpunkt värdera den samhällsekonomiska situationen.

Resursfördelningen

I en budgetpolitisk diskussion av den typ som förs i samband med statsverkspropositionens framläggande är det emellertid av stor vikt att även vissa typer av ekonomiska problem sammanhängande med långsiktiga utvecklingstendenser inom ekonomien inte kommer i skymundan. Vi tänker härvid bland annat på de långsiktiga fördelningsproblemen såsom avvägningen mellan konsumtion i dag och i framtiden, mellan offentlig och privat konsumtion, mellan exportindustriens och hemmamarknadsindustriens investeringar osv.

I den ekonomiska politiken måste bekämpandet av den kroniska inflation, som kännetecknar vår ekonomi, ges hög prioritet bland annat just därför att den på ett ogynnsamt sätt påverkar dessa allokeringsproblem. Inflation

nen innebär en klar risk för en felaktig fördelning och därigenom ett mindre effektivt utnyttjande av våra samlade resurser. En sådan konsekvens uppstår bland annat genom att den offentliga sektorn inklusive bostadsbyggandet i betydande utsträckning har möjlighet och tillåtes att expandera utan hänsyn till pris- och kostnadsutvecklingen inom dessa sektorer. Inflationen påverkar givetvis även konsumtionsutvecklingen. Belysande är att ökningen av de totala disponibla inkomsterna under 1965 med 6,7 % endast resulterade i en real disponibel inkomstökning (efterjustering för inflationen och höjningen av de indirekta skatterna) om ca 1,5 %. Med hänsyn till inflationens många olika skadeverkningar på andra områden är det därför otillfredsställande att först tvånget från utrikeshandelssidan har lett till en ökad beredvillighet att konstruktivt angripa inflationsproblemet.

Stabiliseringskravet

Både av nyss nämnda allmänna samhällsekonomiska skäl och för att återställa vår handelsbalans är en stabilisering av penningvärdet sålunda nödvändig. Den nationalekonomiska kunskapen om inflationen och om de medel som finns för dess bekämpande är tillräckliga för en betydligt effektivare stabiliseringspolitik än den regeringen fört, utan att därför kravet på full sysselsättning behöver eftersättas. Förståelsen härför växer med varje år. Den nyligen publicerade långtidsutredningen framhåller sålunda:

Det svenska näringslivets förmåga att hålla konkurrenskraften vid makt kan komma att utsättas för hårdare prov än hittills. — — — Inför de allmänna perspektiv som avtecknar sig fram till 1970, särskilt i fråga om den ekonomiska politiken i andra länder, får sannolikt vår förmåga att hålla tillbaka kostnadsstegringarna en avgörande betydelse (s. 55).

Skall detta lyckas måste vi med betydligt större målmedvetenhet än hittills både begränsa det alltför starka efterfrågetrycket och söka på indirekt väg bromsa alltför snabbt stegrade lönekostnader.

Sammanfattningsvis kan konstateras att en på lång sikt balanserad ekonomisk expansion ej kan förverkligas utan betydligt kraftfullare insatser mot inflationen än vi hittills vant oss vid. I princip torde en sådan uppfattning ej vara främmande för finansdepartementet. Sålunda kunde redan i finansplanen av den 3 januari 1963 läsas:

Att med generella medel driva en målmedveten antiinflationistisk, dvs. efterfrågedämpande, politik kompletterad med selektiva och anpassningsfrämjande åtgärder på arbetsmarknaden i så stor omfattning att full sysselsättning ändå uppnås, måste därför, enligt den mening som från svensk sida hävdats i OECD, vara huvudlinjen i strävandet efter en hög och stabil framstegstakt.

I dag är det uppenbart att regeringen ej lyckats omsätta denna sin egen principiella målsättning i praktisk verklighet. Någon ändamålsenlig efterfrågedämpande politik har ej bedrivits. De rekommendationer som stabilise-

ringsutredningen gjorde för några år sedan har i stort sett också lämnats obeaktade av regeringen. En översyn och aktualisering av den ekonomiska politikens olika medel i avsikt att möjliggöra en politik som leder till stabilisering av penningvärdet är därför nu ytterligt angelägen.

Vi kommer att i fortsättningen av denna motion ange några av de åtgärder vi bedömer som centrala för en sådan stabilisering. Vi är emellertid fullt medvetna om dessa problems svårighetsgrad. Vi vill därför också föreslå att alla frågor av betydelse för penningvärdeutvecklingen och för den långsiktiga planeringen av den offentliga sektorns aktivitet blir föremål för fortlöpande diskussioner i ett lämpligt organ för samråd mellan de politiska partierna och företrädare för arbetsmarknadens parter. Härvid förefaller en s. k. rundabordskonferens ej tillräcklig. Vårt förslag är därför att det s. k. planeringsrådet ombildas och ges en allsidigare sammansättning genom att även riksdagen och därmed oppositionspartierna blir representerade samtidigt som rådets uppgifter och resurser preciseras.

De offentliga utgifterna

I diskussionen om inflationens orsaker har de offentliga utgifterna med all rätt kommit att spela en betydande roll. Så är även fallet i den stabiliseringspolitiska diskussionen inom EEC. Man har där i en rekommendation till medlemsländernas regeringar förordat att de totala statsutgifterna ej bör tillåtas stiga snabbare än vad som motsvarar den beräknade genomsnittliga framstegstakten inom EEC under 1960-talet. Vill man snabbt komma till rätta med inflationsproblemet måste detta framför allt ske genom en begränsning av *stegringstakten* för de offentliga utgifterna, heter det i rekommendationen. Däremot sägs inte något om vilka principer för över- eller underbalansering av budgeten som bör tillämpas. Mot bakgrund av den vikt man i den svenska debatten lagt vid budgetöverskottens storlek kan detta vara värt att beakta. Vad som ur stabiliseringspolitisk synvinkel först och främst är av betydelse är den press de offentliga utgifterna utövar på våra begränsade reala resurser. Blir denna för stor jämfört med andra berättigade anspråk på andel av dessa resurser, så medför detta ett inflationstryck. Därigenom kan ett läge uppstå där inte ens en kraftig överbalansering av statsbudgeten förmår neutralisera de offentliga utgifternas inflationistiska effekt. Både konsumtionen och det fria näringslivets investeringar begränsas då hårdare än vad som kan anses lämpligt.

En betydande andel av skulden för inflationsutvecklingen får därför tillskrivas den snabba ökningstakten av de offentliga utgifterna. Det bör uppmärksammas att dessa får vår del ligger på en vid internationella jämförelser hög nivå. Dessutom har deras tillväxttakt varit jämförelsevis hög under de senaste åren, vilket är anmärkningsvärt mot bakgrund av det konstant ansträngda ekonomiska läget i vårt land. Medan bruttonationalprodukten mellan 1960 och 1965 beräknas ha ökat med 4,9 procent per år

ökade den offentliga konsumtionen med 5,7 procent årligen. För 1966 räknar finansministern med en fortsatt ökning av 5 procent trots att den totala produktionen endast beräknas öka med 4. Som framgår av följande tabell har den offentliga konsumtionen i en rad andra länder och ländergrupper sedan 1964 ökat i betydligt lugnare takt än hos oss.

	1964	1965	1966 (prognos)
USA	0,2	2,0	3,6
Västtyskland	-0,6	6,0	3,5
Holland	0	1,5	2,5
Frankrike	3,0	3,1	3,4
EEC	1,5	4,4	3,6
England	1,9	2,6	2,7
Norge	5,8	7—8	4
Västeuropa	1,7	3,9	3,3
Sverige	5,1	6,0	5,1

Källa: Preliminär nationalbudget för år 1966.

I detta sammanhang vill vi även fästa uppmärksamheten på betydelsen av att både statliga och kommunala myndigheter i snabbt växande omfattning börjar betjäna sig av de båda hjälpmedel, som går under namnet programbudget och rambudget. Vid en programbudget är uppgiften att till minsta möjliga kostnad tillhandahålla en given mängd av offentliga tjänster medan för en rambudget uppgiften är att till en på förhand given kostnad åstadkomma så mycket nytta som möjligt. Båda dessa instrument är emellertid endast en etapp på vägen mot det viktiga målet att ändamålsenligt kunna mäta effektiviteten ur medborgarnas synpunkt av insatser inom den offentliga sektorn. Detta i sin tur är betydelsefullt för att i det långa loppet kunna fastställa var gränserna för den offentliga sektorn bör dras. Risken är annars att stat eller kommun åtar sig en mängd uppgifter, som de faktiskt löser sämre än vad medborgarna själva skulle kunna inom ramen av fri företagsamhet och marknadshushållning.

Enligt vår mening måste sålunda en effektiv stabiliseringspolitik innebära ökad återhållsamhet inom den offentliga sektorn. Vi vill därför en-träget rekommendera en ökningstakt av de offentliga utgifterna som icke överstiger ökningstakten för nationalprodukten. Inom ramen för denna långsiktiga målsättning måste en konjunkturpolitiskt motiverad tidsmässig anpassning till det ekonomiska läget ske av olika kostnadskrävande projekt och reformer. Detta förutsätter emellertid en förbättrad löpande långtidsplanering och omsorgsfull inbördes prioritering av olika projekt. Det är riksdagens och regeringens oavvisliga skyldighet att se till att en sådan planering och prioritering verkligen kommer till stånd.

Prisbildningen på offentliga tjänster

En viktig metod att begränsa den offentliga sektorn är att i ökad utsträckning avgiftsbelägga olika typer av offentliga tjänster. Beträffande hela denna problematik, som vi här tyvärr endast helt kortfattat kan beröra, ber vi att få hänvisa till sid. 62—68 i långtidsutredningen, vars framställning är synnerligen klarläggande. Samhällsekonomin belastas för närvarande av en rad köproblem på områden där det allmänna har huvudansvaret för försörjningen med varor och tjänster. Anledningen till dessa problem kan i vissa fall vara dålig planering från statens sida, men det är uppenbart att köerna i flertalet fall är en direkt följd av att prisbildningsmekanismen satts ur spel. Detta motiveras med att de tjänster det här är fråga om är av så central betydelse för medborgarna att man ej velat använda priset som en regulator av efterfrågans storlek. Men då blir efterfrågan ofta större än vad som kan tillfredsställas med tillgängliga reala resurser. I andra fall kan det vara fråga om ett traditionellt tänkande innebärande att vissa tjänster skall tillhandahållas medborgarna utan kostnad. Det kan emellertid i vissa fall ifrågasättas om denna politik varit till medborgarnas fördel och optimerat den totala välfärden. Enligt vår mening bör man allvarligt pröva möjligheterna att med prisbildning på vissa offentliga tjänster komma till rätta med de mest akuta köproblemen. Det statsfinansiella läget karaktäriseras av att, trots mycket höga skatter, resurserna inte räcker till för att tillfredsställa de önskemål medborgarna ställer på samhället, önskemål som förstärks om sambandet mellan förmåner och kostnader ej klagöres. Det totala skattetrycket är redan nu på en nivå som resulterat i många samhällsekonomiskt ogynnsamma konsekvenser, som ett höjt skattetryck ytterligare skulle accentuera. Då de krav som från olika håll ställts på samhällsförvaltningen är mycket större än möjligheterna att tillfredsställa dem är det naturligt att många angelägna reformer får sitta emellan. Mot den bakgrunden måste, som vi i andra sammanhang påpekat, en omsorgsfull prioritering göras, inte bara mellan alternativa nya utgifter utan också bland gamla utgifter som efterhand kan rensas ut ur statens och kommunernas budgetar.

Möjligheterna att övergå från skattefinansiering till finansiering genom avgifter av vissa av de tjänster som offentliga myndigheter erbjuder bör också övervägas.

Frågan om prisbildning på offentliga tjänster kan sägas komma i ett nytt läge i och med den standardstegring som kommer alla grupper till godo. Vad som i ett tidigare samhälle kunde förefalla oskäligt att ta betalt för behöver inte vara det i välfärdssamhället, särskilt med hänsyn till de socialt olyckliga konsekvenserna av köbildningar. Avgiftsfinansiering skulle dessutom underlätta de prioriteringar som måste göras mellan olika utgifter. Man skulle vid prissättning lättare kunna utröna medborgarnas efterfrågan

av olika former av social service. Antagligen skulle man därmed också få en bättre allokering av de samhälleliga resurserna. Den allvarligaste konsekvensen av den nuvarande fördelningen mellan skatter och avgifter torde nämligen vara att en stor del av vårt samhälles tillgångar styrs till områden som på grund av en från kostnadssynpunkt orealistisk prissättning efterfrågas i högre grad än vad som vore fallet vid en mera kostnadsanpassad prissättning. Den felaktiga resursfördelning som på detta sätt sker förvärras dessutom av att köerna ofta föranleder illa genomtänkta ansträngningar att styra produktionsfaktorer till just de områden där köerna råkat bli längst.

Vi vill därför föreslå riksdagen att av regeringen begära en expertutredning med uppgift att diskutera och belysa de sociala och samhällsekonomiska konsekvenserna av utnyttjande av prisbildningsmekanismen på olika tänkbara områden inom den offentliga sektorn.

Skattepolitiken

Högerpartiet redogör i en särskild skattemotion för vilka skatteförändringar och besparingar vi anser befogade i förhållande till regeringens finansplan. Vi kommer därför här endast att skissera några av de allmänna krav vi vill ställa på en effektiv beskattning med speciell inriktning på de stabiliseringspolitiska aspekterna.

Liksom statens utgiftspolitik måste skattepolitiken insättas i det konjunkturpolitiska sammanhanget. De fördelningspolitiska aspekter man lägger på skattesystemet har på grund av förändringar i inkomststrukturen och samhällets utveckling i övrigt förlorat mycket av sin tidigare betydelse. Motiven för inkomstutjämning via en hög progressivskatt är numera långt svagare än förr, samtidigt som progressivitetens statsfinansiella betydelse har avtagit. De argument som pekar på de höga marginalsatternas negativa verkningar på sparbenägenhet och vilja till intensiva arbetsinsatser har därför vunnit i styrka. Härtill kommer att de höga marginalsatterna allt tydligare själva bidrar till att skärpa de nominella inkomstolikheterna. Löntagarna bemödar sig både vid individuella och kollektiva förhandlingar att ernå sådana löneförbättringar att kompensation erhålls för de höga marginalsatterna. Detta argument har vid årets avtalsrörelse aktualiserats av vissa löntagarorganisationer. Även den som inte erkänner argumentets förhandlingstaktiska bärkraft måste medge att resonemang av detta slag helt naturligt påverkar stämningar och tankegångar inom stora löntagargrupper. Det torde därför heller inte kunna undvikas att inkomststrukturen efterhand påverkas av skattetrycket. Progressiviteten förlorar därmed också sin inkomstutjämnande effekt och får närmast karaktären av en omsättningskatt på välutbildad arbetskraft, som främst drabbar företagen.

Härigenom förlorar skattesystemet även mycket av sin stabiliseringspolitiska verkan. Resultatet blir högre lönekrav och fortsatt kostnadsinflation.

Man torde vidare kunna konstatera att de ständiga skattehöjningarna också leder till en minskning av det privata sparandet. Erfarenheterna från bl. a. den senaste varuskattehöjningen är ett exempel på detta. Det är därför enligt vår mening befogat att omvärdera den stabiliseringspolitiska effekten av nya skattehöjningar och i stället lägga större vikt vid en medveten konjunkturvariation av de offentliga utgifterna.

I detta sammanhang bör, som vi tidigare gjort vid åtskilliga tillfällen, även framhållas den successiva skatteskärpning som följer av inflationens snabba nominella löneökningar och inkomstskattens starka progressivitet. Dessa i systemet inbyggda automatiska skattehöjningar, som äger rum utan reella riksdagsbeslut, är allvarliga från många synpunkter inte minst löne- och stabiliseringspolitiska. Vi anser det därför väl motiverat att överväga en indexreglering av skatteskalorna.

Vid en målmedveten strävan att genomföra lättnader i skattetrycket och särskilt av de höga marginalskatterna för mellangrupperna öppnar sig också andra för stabiliseringspolitiken lovande perspektiv. Möjligheten av sänkta skatter kan även påverka de totala lönekraven. Om förhållandevis mera blir kvar i lönekuvertet efter skatt blir behovet av ett lönelöft inte lika stort.

Ur stabiliseringspolitisk synpunkt bör även observeras att en mervärdeskatt har åtskilliga fördelar. Skattesatsen är i ett sådant system lättare att variera än både för den direkta statsskatten och den nuvarande omsättningskatten. Den sistnämnda bör därför enligt vår mening ersättas av en mervärdeskatt samtidigt som den direkta skatten successivt minskas. Som skatteberedningen på sin tid noga klarlade innebär mervärdeskatten dessutom klara och rättvisa fördelar för exportindustrin, som skulle komma väl till pass med hänsyn till vår försämrade handelsbalans.

Vi vill också aktualisera tanken på att i avvaktan på införandet av mervärdeskatt avveckla den belastning på exporten som de indirekta skatterna på investeringsvaror samt energiskatten utgör. Redan nu finns de tekniska förutsättningarna för en sådan åtgärd. Vi vill därför föreslå att de indirekta skattekostnader som belastar exporterade varor avlastas företagen medan motsvarande belastning ålägges importerade varor, vilket redan nu sker i bl. a. Frankrike, England, Tyskland, Holland och Belgien. Den förbättring av utrikeshandelsbalansen som kan förutses vid en sådan åtgärd får emellertid inte tas till intäkt för en mindre aktiv stabiliseringspolitik.

Sparstimulerande åtgärder

För att utan synnerligen betungande skatter uppnå den samhällsekonomiskt nödvändiga begränsningen av den privata konsumtionen till förmån för investeringsverksamhet är åtgärder som stimulerar till ett ökat frivilligt enskilt sparande en angelägen reform. Högerpartiet presenterar i en separat motion de konkreta åtgärder vi här vill förorda. Vi kommer därför

i detta sammanhang endast att ange de samhällsekonomiska aspekter vi vill lägga på sparandet.

Det viktigaste medlet för att uppnå ett ökat frivilligt sparande torde vara att bekämpa penningvärdeförsämringen. Tillåts inflationen att fortgå i samma takt som hittills kommer möjligheterna att uppnå ett mera långsiktigt sparande successivt att minska. En sådan utveckling anser vi av flera skäl vara synnerligen olycklig. Det enskilda sparandet är för den fortsatta stabiliseringspolitiken av utomordentlig betydelse. Behovet av ökade investeringar inom den offentliga sektorn, bostadsbyggandet, industrien och övriga delar av näringslivet ställer krav på ökat sparande i samhället. Den socialdemokratiska regeringen har valt att täcka detta behov genom kollektivt tvångssparande med framför allt skattemedel och ATP-avgifter. För att kapitalbildningen i samhället skall fortgå enligt rationella marknadsmässiga grunder krävs ett spritt sparande fördelat på många händer. Motsatsen, dvs. kapitalbildning koncentrerad till ett fåtal institutioner, leder till en maktkoncentration som lätt kan sätta marknadsmekanismen ur spel. Behovet av ett ökat frivilligt sparande accentueras ytterligare av den hårdnande internationella konkurrensen. De därav följande minskade vinstmarginalerna för företagen begränsar dessas möjligheter till internt sparande. Företagen måste därför på andra vägar tillföras nytt riskkapital. Enligt vår mening bör detta i ökad utsträckning ske genom enskilda personers risktagande.

Förutom inflationen är också skattetryckets höjd av stor betydelse för det enskilda sparandet. De ständiga skattehöjningarna har förhindrat medborgarna från att anslå en större andel av inkomstökningarna till sparande. Belysande är utvecklingen under år 1965 då varuskattehöjningen och den förväntade inflationsutvecklingen ledde till att det totala privata sparandet minskade både nominellt och reallt. Sambandet mellan sparande och skattetryck är sålunda ömsesidigt. Rimligare skattesystem leder till ökat sparande och detta möjliggör i sin tur lägre skatter. För närvarande går utvecklingen i motsatt riktning. Skattepolitiken begränsar sparandet och detta i sin tur leder till ännu högre skatter eller kollektivt tvångssparande.

Lönepolitiken

Löneutvecklingen spelar en betydelsefull roll i inflationsprocessen. Den verkar stundom självständigt pådrivande, som när lönerna fortsätter att stiga om än i långsammare takt, trots att något efterfrågeöverskott på arbetskraft och varor ej föreligger. I andra lägen med starkare inflationstryck bidrar som regel löneutvecklingen till att ytterligare öka inflationstakten. Staten har endast möjlighet att indirekt genom en framgångsrik konjunkturpolitik påverka de genom fria avtal överenskomna lönerna. Mycket talar emellertid för att effekten härav på längre sikt är betydande. En framgångs-

rik stabilisering av penningvärdet och ett välavvägt skattesystem skulle även ge en lugnare löneutveckling.

Som bekant har under en följd av år lönestrukturen i Sverige kännetecknats av mycket kraftiga höjningar framför allt inom byggnadsindustrin. Från denna sektor sprider sig sedan de i förhållande till produktivitetensökningen alltför höga lönerna till andra områden på olika vägar. Denna löneprisspiral kan till stor del härledas till de statliga åtgärderna inom byggnadssektorn. En angelägen åtgärd för att begränsa inflationen är därför att avveckla de statliga ingreppen på bostadsmarknaden, så att även inom byggnadsindustrin en normal relation mellan tillgång och efterfrågan på olika slags arbetskraft kan återställas.

Uppenbart är att arbetsmarknadens parter har svårighet att bemästra sina uppgifter när den samhällsekonomiska balansen rubbas och i samband därmed uppstår utpräglad brist på arbetskraft. Skatteprogressionen, löneglidningen och inflationen skapar tillsammans en för de avtalsslutande parterna i längden omöjlig situation. Kompensationskraven blir undan för undan av en storleksordning, som inte på långt när ryms inom ramen av beräknad produktivitetensökning. Viktigt är därför att man i dagens läge gör klart för sig de risker som kan skönjas i förlängningen av dagens perspektiv. Bitterhet och aggressivitet på arbetsmarknaden kan komma att öka med risk för att det normala förhandlingsmaskineriet får stå tillbaka för en maktkamp med strejker, lockout och politiska påtryckningar som medel. Den logiska konsekvensen av en sådan utveckling kan befaras bli ett tillstånd där till sist även lönepolitiken måste centraldirigeras med alla de olägenheter och den fundamentala frihetsbegränsning detta skulle innebära. En sådan utveckling måste förhindras.

Arbetsmarknadspolitiken

Den ambitiösa sysselsättnings- och tillväxtpolitik som numera drivs i vårt land har bl. a. till följd att trånga sektorer uppstår i ekonomin. En av de främsta orsakerna till penningvärdeförsämringen har varit just svårigheterna att få fram arbetskraft och andra produktionsfaktorer till de områden där efterfrågan är störst. Resultatet har blivit en stegring av kostnaderna på dessa områden med åtföljande prisstegringar. Ett väsentligt mål för arbetsmarknadspolitiken måste därför vara att i största möjliga utsträckning eliminera de flaskhalsar som successivt uppstår såväl geografiskt som branschmässigt främst vad gäller tillgången på arbetskraft.

Under de senaste åren har i vårt land skett en väsentlig nyorientering av arbetsmarknadspolitiken. Mot bakgrund av den permanenta full- eller översysselsättningen har arbetsmarknadsverkets uppgift från att bekämpa arbetslöshet förskjutits till att förse företagen med arbetskraft. Den aktiva arbetsmarknadspolitikens inriktning på flyttning och omskolning av arbetskraft från undersysselsättningsområden till översysselsättningsområden

har sannolikt bidragit till att i någon mån minska den allvarliga bristen på arbetskraft i Syd- och Mellansverige och därigenom också minska inflationstrycket.

Det kan emellertid ifrågasättas om den rörlighetspolitik som hittills förts varit fullt ändamålsenlig, inte minst mot bakgrund av de mycket stora resurser som fortfarande satsas på beredskapsarbeten. Dessa har mellan 1962 och 1965 ökat från ca 1,5 miljon dagsverken till drygt 2,3 miljoner trots den kontinuerliga skärpningen av bristen på arbetskraft i vårt land under dessa år. Dessa arbeten, som oftast omfattar vägbyggen, fordrar en betydande insats av maskiner och är därför ovanligt kostnadskrävande. Det tycks också föreligga betydande risker att beredskapsarbetena, trots det under senare tid förbättrade sysselsättningsläget i norrlandslänen, håller på att institutionaliseras i denna del av landet. Med hänsyn även till den förväntade arbetskraftsbristen i vårt land under kommande år bör en omfördelning ske från beredskapsarbetena till de rörlighetsstimulerande medlen. Dessa bör dock ej som nu stundom sker användas så att en överrörlighet uppkommer i områden med arbetskraftsbrist.

Vad gäller de rörlighetsstimulerande medlen är en väsentlig uppgift att sörja för de flyttandes anpassning på den »nya» orten. Undersökningar visar att en stor del av dem som flyttat med hjälp av bl. a. flyttnings-, familje- och resebidrag inom mycket kort tid vänder tillbaka till hemorten. Det tycks därför som om de psykologiska aspekterna på arbetsmarknadspolitiken måste ges större uppmärksamhet om politiken skall kunna ge bättre utdelning än hittills. Vi vill därför föreslå att arbetsmarknadsstyrelsen genomför en empirisk undersökning av de sociologiska verkningarna av den aktiva rörlighetsbefrämjande arbetsmarknadspolitik som numera förs. Vi anser dessutom att det vore värdefullt att få en belysning av de ekonomiska effekterna som rörlighetspolitiken hittills haft.

Som tidigare nämnts beräknas bristen på arbetskraft under lång tid framöver bli betydande och kanske utgöra det allvarligaste hindret för en fortsatt snabb ekonomisk expansion. Totalt har av långtidsutredningen för perioden 1965—1970 ett nettobehov på ca 185 000 personer beräknats varav 85 000 för industrien och 100 000 för den offentliga sektorn. Att realisera samtliga dessa planer på personalförstärkningar torde bli helt omöjligt, men detta hindrar naturligtvis inte att åtskilligt kan göras för att i största möjliga utsträckning öka utbudet av arbetskraft. De outnyttjade resurser som därvid främst kan komma i fråga är hemarbetande kvinnor, äldre och handikappade samt utländsk arbetskraft som önskar arbeta i vårt land. Genom en rörlig pensionsålder och tillrättaläggande av lämpliga arbetsuppgifter samt ökad deltidssysselsättning torde ett väsentligt tillskott av välutbildad arbetskraft erhållas. Särskilt viktigt är härvid att de faktorer som påverkar arbetskraftsutbudet analyseras.

Förra hösten skedde som bekant en mycket stark ökning av invandring-

en av utländsk arbetskraft till vårt land. Som en följd av de organisatoriska och principiella problem som invandringen skapade har nyligen införts skärpta regler för invandringen. Enligt vår mening måste invandringen nog planeras och kontrolleras vilket väl bör kunna förenas med en invandring som motsvarar ett ökat behov av arbetskraft i synnerhet inom trånga sektorer. En planering på detta område bör i stället möjliggöra lämplig arbetskraft.

En kraftigt ökad informations- och förmedlingsverksamhet i de aktuella utvandrarländerna är därför ytterst angelägen. Det är också vår uppfattning att den invandrande arbetskraftens sociala anpassningsproblem bör ägnas ökad uppmärksamhet. Den stora återflyttning av invandrad arbetskraft som varje år sker från vårt land är till stor del sannolikt inte från början avsedd utan antyder att utlänningarna kan möta stora anpassningsproblem i det svenska samhället. De erfarenheter som gjorts på olika industriorter bör här vara av stort intresse.

För vår del vill vi därför föreslå en utredning om invandringen av arbetskraft från ekonomisk, social, humanitär m. fl. synpunkter. Men tydligt är att redan innan en sådan utredning föreligger klar bör åtskilligt kunna göras för att underlätta den utländska arbetskraftens anpassning.

Slutligen vill vi understryka att en viktig förutsättning för en i alla avseenden ändamålsenlig arbetsmarknadspolitik är att arbetsmarknadsstyrelsen har goda informationer om den aktuella balansen mellan tillgång och efterfrågan på arbetsmarknadens många delsektorer. Vi anser att arbetskraftsbalansen och dess prognos regelbundet bör sammanställas som en tydlig pendang i reala termer till nationalbudgeten. En sådan »arbetskraftsbudget» fyller både pedagogiska och samhällsekonomiska syften. Den skulle utgöra en ändamålsenlig kontroll av nationalbudgeten, där man för närvarande liksom i långtidsutredningen nöjer sig med mycket grova uppskattningar, och samtidigt ge en god vägledning för arbetsmarknadsstyrelsens och andra myndigheters insatser. Att märka är att det här måste gälla *all arbetskraft*, sålunda även lärare, tekniker, läkare m. fl. med högre teoretisk utbildning. Gång på gång har under senare år påpekats den dåliga planeringen i fråga om tillgången på akademiskt utbildade krafter. En förutsättning för en bättre ordning och därigenom även för en jämnare löneutveckling är uppenbarligen en betydligt mera omfattande prognosverksamhet.

Bostadspolitiken

Den förda bostadspolitiken har ur stabiliseringssynpunkt haft flera olyckliga konsekvenser, något som upprepade gånger understryks även i långtidsutredningen. Vi har tidigare berört den lönehöjande effekten av onormalt stor efterfrågan på byggnadsarbetare, byggnadsingenjörer, arkitekter och andra som direkt eller indirekt är knutna till byggnadsindu-

strien. Särskilt bör uppmärksammas den ökade efterfrågan som blir en följd av att hyrorna hålls under det marknadsbetingade priset. Det är i hög grad inkonsekvent att med olika medel söka begränsa privat och offentlig konsumtion och investeringar och samtidigt genom subventioner hålla hyreskostnaderna nere.

Enligt vår mening är det av stabiliseringspolitiska skäl angeläget att bostadsbyggandets finansiering underlättas genom återgång till marknadsmässiga hyror. Härigenom kan även privata kapitalinsatser för lösandet av bostadsfrågan stimuleras och ett ökat sparande inom denna viktiga sektor av samhällsekonomin komma till stånd. Av särskild betydelse är även olägenheten att subventioner och hyresreglering frigör ökad köpkraft för annan mindre angelägen konsumtion.

Såsom framgår av en särskild motion om bostadspolitiken anser vi sålunda att hyresregleringen och de generella bostadssubventionerna bör avvecklas. Genom dessa åtgärder överförs bostadsbyggandet till den sektor av ekonomin som kan påverkas med generella penningpolitiska åtgärder, vilket är av stor betydelse ur stabiliseringspolitisk synpunkt. Riksbanken som med olika medel kan påverka både tillgången på kredit och räntevillkoren kan då räkna med att dessa konjunkturpolitiska medel verkar över ett betydligt vidare fält än vad som för närvarande är fallet. Effekten av en ändrad kreditpolitik blir därigenom större och en avsedd stimulans eller återhållsamhet kan åstadkommas med mildare medel än för närvarande.

Investeringarna

De stigande byggnadskostnaderna är till stor del en följd av ofullständig konkurrens och otillräckliga resurser. En stabiliseringspolitik som går ut på att hålla tillbaka en för stor efterfrågan måste begränsa både bostadsbyggandet och övrig byggnadsverksamhet i offentlig och privat regi, så att investeringarnas summa håller sig inom ramen för vad det samhällsekonomiska läget tillåter. Samtidigt måste en politik föras som efterhand vidgar denna ram. Enligt finansplanens bedömning bör för närvarande utrymme lämnas för ökade investeringar inom näringslivet. Vi delar till fullo den åsikten, ty endast därigenom kan vårt land på längre sikt upprätthålla den yttre ekonomiska balansen genom ökad export och förbättrad produktivitet.

Beträffande de offentliga investeringarna bör man ställa skärpta krav på god konjunktur Anpassning vad gäller tidpunkten för igångsättande och insatsens längd. Man bör också i ökad utsträckning ta hänsyn till skillnader i efterfrågetrycket inom olika landsändar och de skilda externa effekter som kan beräknas följa på olika insatser. Detta förutsätter en bättre planering och prioritering mellan aktuella projekt. I dagens läge är det synnerligen angeläget att investeringsplaner inom såväl den statliga

som den kommunala sektorn begränsas och senareläggs i den utsträckning detta är praktiskt möjligt. Under rådande världspolitiska läge med krig och krigsrisker på många håll i världen anser vi dock att försvarets tunga investeringar ej bör eftersättas av kortsiktiga konjunkturpolitiska skäl.

Vi vill framför allt ifrågasätta om den begränsning av de kommunala investeringarnas ökningstakt som finansministern föreslår i årets finansplan är tillräcklig. Även med denna nedprutning av aktuella planer kommer kommunernas investeringar att stiga dubbelt så snabbt som nationalprodukten. Om man dessutom tar hänsyn till den mycket snabba ökningstakt som dessa investeringar har haft under de senaste åren framstår den föreslagna begränsningen som mycket obetydlig. En minskning i förhållande till planerna med 2 à 3 procent är inte större än att den gott och väl ryms inom felmarginalen. Kommunerna har haft en alltför gynnad ställning både med hänsyn till den samhällsekonomiska balansen, till fördelningen av resurser mellan olika sektorer av ekonomin och till kommunernas förmåga och möjligheter att utnyttja tillgångarna på bästa och effektivaste sätt. Viktigt är härvidlag att inte riksdagen och statsmakten berövar kommunerna deras handlingsfrihet och möjlighet att hålla igen. I detta sammanhang vill vi peka på de samhällsekonomiska olägenheterna med ett kommunalt markmonopol. En socialisering av tomtmarken skulle belasta den samhällsekonomiska balansen, sådan denna avspeglar sig i nationalbudgeten, med hundratals miljoner kronor årligen.

Kreditmarknaden

I finansplanen och den preliminära nationalbudgeten förutses en ökning av industriens investeringar under 1966 på 14 procent. Förutsättningen för att dessa investeringsplaner skall kunna förverkligas är naturligtvis att finansieringsmöjligheter finns. Denna förutsättning tycks i dag vara något osäker, inte minst mot bakgrund av den kreditmarknadskalkyl för 1966 som görs i nationalbudgeten. Finansieringen av förra årets ökning av industriinvesteringarna var beroende av två förhållanden som inte kan förutsättas vara lika gynnsamma i år. Dels hade vi en förhållandevis stor både långfristig och kortfristig upplåning i utlandet och dels gjorde företagen nyemissioner i ovanligt stor omfattning, nämligen för ca 800 milj. kr. I dagens pressade kreditmarknadsläge är det därför angeläget att riksbanken inte genom olika ingripanden försvårar möjligheterna för näringslivet att erhålla erforderliga krediter. Vi vill också understryka vikten av att åtgärder vidtages för att ytterligare underlätta för företag att nyemittera aktier i enlighet med vad som sägs i vår motion om ägardemokratien. Vi vill också upprepa vårt i andra sammanhang framförda krav på en liberalisering av förhållandena på kapitalmarknaden. Riksbankens kontroll av emissioner och obligationslån bör slopas liksom även valutaregleringen.

Sammanfattning

Enligt vår bedömning befinner sig den svenska samhällsekonomin i ett allvarligt läge, som kräver betydligt mera omfattande och djupgående tillrättalägganden av den ekonomiska politiken och dess allmänpolitiska förutsättningar än vad finansplanen anger. Mycket talar för att försämringen av handelsbalansen kan bli bestående för åtskillig tid framåt bl. a. därför att kostnadsstegringar har försvagat vårt näringslivs konkurrenskraft. Huvuduppgiften är därför att komma till rätta med inflationen. Bland mycket annat har denna även till följd en mindre ändamålsenlig fördelning av våra produktiva resurser än vad som vore önskvärt med hänsyn till deras knapphet. Alltför snabbt växande offentliga utgifter är inflationens huvudorsak. Det allmänna lägger beslag på en större del av bruttonationalprodukten än vad som är förenligt med löntagarnas eller det fria näringslivets sanna intresse. Skattepolitiken är i trängande behov av en genomgripande reformering, men denna försvåras av det statsfinansiella läget som är en följd av den offentliga utgiftsexpansionen. Det normala avtalsmaskineriet för fria löneöverenskommelser har gått i baklås på grund av de komplikationer som inflationen för med sig. Bostadsbyggandet är sedan årtionden undandraget den fria marknadsekonomin, och regleringarna har här lett till skärpt bostadsbrist och stigande byggnadskostnader. Det frivilliga sparandet sjunker, och bristen på arbetskraft kan avhjälpas endast genom en omfattande import av utländska arbetare.

Som vi redan tidigt i höstas framhöll kräver situationen en serie av samverkande och inbördes väl avvägda motåtgärder. De offentliga utgifterna måste bringas att tillväxa långsammare samt planläggas och graderas efter angelägenhet. Skattesystemet bör omläggas och marginalskatterna sänkas. Bostadsbyggandet måste återföras till den fria sektorn och de skadliga ingreppen på detta viktiga område avvecklas. Arbetsmarknadsfrågorna och särskilt importen av utländsk arbetskraft kräver en mera systematisk långsiktig planläggning. Även på andra områden bör en mera rörlig och anpassningsbar politik eftersträvas. Inte minst gäller detta kredit- och räntepolitiken. En politik som framtingar en fastlåst högränta är på sitt sätt lika felaktig som en gång den dogmatiska lågräntepolitiken. Om de inrikespolitiska aktiviteterna och reformprojekten är väl avbalanserade kan de generellt verkande ekonomiskt-politiska hjälpmedlen med lätthet skapa samhällsekonomisk balans utom när det gäller att möta utifrån kommande och då ej sällan allvarliga störningar. De generella hjälpmedlens fulla effekt bör reserveras för sådana situationer.

Under åberopande av vad ovan anförts hemställes,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla,
att Kungl. Maj:t måtte

a) ombilda det s. k. ekonomiska planeringsrådet och ge

detta en allsidigare sammansättning genom att även riksdagen och därmed oppositionspartierna blir representerade samtidigt som rådets uppgifter och resurser preciseras,

b) närmare utreda möjligheterna att genom avgifter finansiera vissa av de tjänster som offentliga myndigheter erbjuder,

c) verkställa en empirisk undersökning av de sociologiska verkningarna av den nuvarande aktiva rörlighetsbefrämjande arbetsmarknadspolitiken ävensom belysa de ekonomiska effekterna av denna politik,

d) att till nationalbudgeten foga en redogörelse för arbetskraftsbalansen och prognoser för behov och tillgång av arbetskraft,

e) i enlighet med de riktlinjer som angivits i denna motion snarast förelägga riksdagen ett samlat förslag till de åtgärder på den ekonomiska politikens område som är ägnade att hejda inflationen och som föranledes av nödvändigheten av att återställa betalningsbalansen gentemot utlandet.

Stockholm den 26 januari 1966

Yngve Holmberg

Ebon Andersson

Rolf Kaijser

Carl Eskilsson

N. Yngve Nilsson

Allan Hernelius

Ragnar Sveningsson

G. Ivar Virgin